

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Α.

Μια μεγάλη επανάσταση συντελείται σ' όλον το κόσμο, γύρω μας.

Δεν μπορούμε να σχηματίσουμε καθαρήν αντίληψη γι' αυτήν, γιατί ξετυλίγεται άργά και κάτω από τὰ μάτια μας. Όμως δὲν θάταν ἰσῶς τολμηρὸ νὰ πῆ κανεὶς πῶς θὰ φέρῃ τόσες μεγάλες κοινωνικὲς μεταβολές, ὅσες ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ ὅτι θάῃ ἕνα πνευματικὸ καὶ ψυχικὸν ἀντίχτυπον ἀνάλογο πρὸς τὶς περὶ μεγάλες θρησκευτικὰς μεταρρυθμίσεις.

Ἡ γυναίκα ὡς χεὶς ἀκόμα θεωροῦντιν ἀπὸ ὄλους σχεδὸν τοὺς σοφοὺς κατώτερο πλάσμα· ἡ κοινὴ γνώμη τὴν φαντάζονταν ἀνίκανη νὰ κερδίσῃ τὴ ζωὴ τῆς χωρὶς τὴν ἀνδρική βοήθεια· ἐνομιζόνταν τὸ πολὺ πολὺ κατάλληλη γιὰ τὸν Ἀνατολίτικο γυναικωνίτη ἢ τὸ Εὐρωπαϊκὸ στλόνι. Καὶ ὅμως, ἡ γυναίκα σήμερα, στὶς περισσότερες πολιτισμένους χώρες, ἔχει τὰ ἴδια σχεδὸν δικαιώματα μὲ τὸν ἄνδρα καὶ ἀγωνίζεται δίπλα του μὲ τὶς ἴδιες ὑποχρεώσεις τὸν βαρὺν ὕλικὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ζωὴν ἢ τὴν ὠραία πάλῃ γιὰ τὴν ἐπικράτησιν ὠρισμένων κοινῶν ἰδανικῶν.

Πόσοι αἰῶνες ἀλήθεια χρειάστηκαν γιὰ ν' ἀποτινάξῃ ἡ γυναίκα τὴν κατάρα ποῦ ῥοιξε πάνω στὴ μοῖρα τῆς Εὐρῆς ὁ τρομερὸς Γιαχωβά!.. Καὶ γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἀναθεώρησιν τῆς καταδίκης αὐτῆς τῆς ἱστορίας οἱ γυναῖκες, αἰῶνες καὶ αἰῶνες ἀγωνίστηκαν, ὑπέφεραν, ἐργάστηκαν διανοητικὰ ἢ χειρωνακτικὰ.

Στὸ μακρὸ αὐτὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, σὲ κάθε γενεά, λίγες ἀντίρτιες γυναῖκες σπάζουν τὰ δεσμά τους, τὰ δεσμά, ποὺ εἶναι τὰ ἴδια πάντα ὅποιαδήποτε μορφὴ κι' ἂν ἔχουν. Μερικὲς ἀκόμα, ὑποβάλλουν τὴν ἰδέα μιᾶς ἀπελευθέρωσης καὶ στὶς ὁμόφυλές τους, συχνὰ μὲ δειλὴ φωνή, μὰ κάποτε καὶ μ' ἀληθινὴν ἔξαρσιν. Μὰ οἱ ἀπομονωμένους αὐτὲς φωνὲς δὲν βροῦσκουν ἢ γὰρ οὔτε στὸ περὶ κοντινὸ περιβάλλον τους. Ἡ ἀνθρωπότης ἀληθινὰ χρειάστηκε χιλιετηρίδες ὁλόκληρες γιὰ νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τὴν πρωτόγονη θεοκρατικὴν ἀντίληψη ποὺ ἔβραζεν ἕναν ἄνθρωπο ἀπόλυτο ρυθμιστὴ τῆς ζωῆς τῶν λαῶν. Κι' ἐχρειάστηκε τὶς χιλιετηρίδες αὐτὲς γιὰ νὰ φτάσῃ στὴ πρώτην ἔννοια τῆς ἰσότητος καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν πρακτικὴ τῆς ἐφαρμογῆς μὲ τὴν καθιέρωσιν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Καὶ πέρασαν ἀκόμα αἰῶνες πολλοὶ γιὰ νὰ ἐγκλωπθῇ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν σὰν ἄλλην ὕψην τῆς ἰσότητος, καὶ νὰ φθάσῃ τέλος στὴν ἔννοια τῆς οικονομικῆς ἰσότητος πὺν γι' αὐτὴν ἀγωνίζεται τόσο ἐντατικὰ σήμερα.

Μέσα στὴ σταθερὴ αὐτὴ πρόοδος τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης, ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ὁ Φεμινισμὸς, ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν χειραφέτησιν τῆς γυναίκας ποὺ ἀκολούθησε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων καὶ συγχρονίστηκε μὲ τὴν χειραφέτησιν τοῦ παιδιοῦ. Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ τὸν νοιώσωμε τὸν ἀγῶνα αὐτὸν· σὰν μιὰ συνέχεια τῆς αἰώνιας προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου νὰ καλλιτερεύῃ τὴ ζωὴν του καταχτῶντας νέες ἠθικὰς ἀξίας καὶ ὄχι σὰν ἕνα προσωρινὸ κίνημα ποὺ ἔχει τὴν αἰτία του στὶς οικονομικὰς συνθήκας τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ ποὺ θὰ σβύσῃ τάχα, μόλις λείψουν οἱ συνθήκες αὐτὲς.

Θὰ ἦσαν ὅμως ἄστοχον ἐξ ἄλλου νὰ μὴ παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ βιομηχανισμοῦ, ρίχνοντας

τὴν γυναίκα στὴ δουλειά, ξύπνησε δυνατὰ τὴν ἀτομικότητά της, τὴ θέλησιν νὰ ρυθμίσῃ αὐτὴ τὴ ζωὴν της καὶ προετοίμασε ἕνα γόνιμον ἔδαφος· γιὰ νὰ ἐκδηλωθῇ ὁμαδικὰ ἢ ἀντίληψη αὐτὴ ποὺ ἐδημιούργησε τὴν κοινωνικὴν ὕψην τοῦ Φεμινισμοῦ.

Κι' ἂν ὁ Φεμινισμὸς δὲν ἔπῃρε τὸ ὀρυητικὸν ἔσπασμα ἄλλων κοινωνικῶν χειμάρρων, εἶναι γιὰτὶ ἡ κοίτη του εἶναι βαθύτερη, ὅπως τῶν μεγάλων ποταμῶν ποὺ κυλᾶν τοὺς ὑδάτινους ὄγκους τους μὲ ἡρεμία προϊστορικῶν θεῶν, μὰ ποὺ τὸ ξεχειλίσμα τους μεταβάλλει μιὰ ἄγονην ἔρημον σὲ μιὰν εὐφορὴν γῆ.

Κύριοι καὶ Κυρίες,

Στοὺς σκεπτικιστάς, ἡ λέξις φεμινισμὸς ἐμπνέει τὸ λιγώτερον, τόσῃ ἀντιπάθειαν, ὅση καὶ τὰ διάφορα ἄλλα ὀνόματα τῶν ποικίλων συγχρόνων κοινωνικῶν τάσεων· γιὰτὶ τοὺς φαίνεται πῶς ἔχουν τὴν ἀποκλειστικότητα μιᾶς κοινωνικῆς πανάκειας.

Ἰσῶς βέβαια γιὰ μερικὸν ἢ διανοητικὴν καὶ ψυχικὴν νέκρωσιν, τὸ νιρβάνα, νὰ εἶναι ἕνα ἰδανικὸν ἐξ ἴσου σεβαστὸ μὲ ὅποιοδήποτε ἄλλο· ἰσῶς ἀκόμα γιὰ ἄλλους ἢ περιφρόνησιν καὶ ἡ ἀδιαφορία γιὰ ὠρισμένους ἰδέας, νὰ εἶναι τὸ ἄπαντο τοῦ διανοητικοῦ ἐκλεκτικισμοῦ, ποὺ σκεπάζει κακὰ τὶς πεισιότερες φορὲς ἕνα διανοητικὸν σνομπισμὸν. Ὅμως, γιὰ κείνον ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ φιλοσοφημένου στοχασμοῦ καὶ μπορεῖ νὰ συλάβῃ τὴν οὐσίαν τῶν φαινομένων κάτω ἀπὸ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν μορφῶν, τὰ κοινωνικὰ ρεύματα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν θετικὴν τους ἀξίαν, ἔχουν καὶ μιὰ πρόσθετη χρησιμότητα: Γίνονται φορεῖς προόδου στὴν ἀνθρωπότητα. Γιὰτὶ ἡ πρόοδος μόνον μὲ τὴν ἀλληλοσύγκρουσιν τῶν ἰδεῶν γενιέται. Ἡ διανοητικὴ στασιμότητα, ἡ ἀποτελμάτωση, εἶναι ἕνα νοσηρὸ φαινόμενον ποὺ ἀπαντιεῖται μόνον στὶς γερασμένους πειὰ κοινωνίας ἢ τὶς καθυστερημένους καὶ γι' αὐτὸ ἀνίκανες νὰ πάρουν μιὰν οὐδαμῆποτε στάσιν στὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἂν ἀκόμα ἡ θετικὴ ἀξία μιᾶς κοινωνικῆς ἰδεολογίας καθορίζεται καὶ ἀπὸ τὴν ἔκτασίν της, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ πλάτος τῶν μεταβολῶν ποὺ φέρνει στὴν ἀνθρώπινον ζωὴν, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, ὁ Φεμινισμὸς μὲ τὴν καθολικότητά του, στέκεται στὴ πρώτη γραμμῇ. Ἐξ ἄλλου οἱ μεταβολὲς ποὺ ἔφερε ὡς τώρα εἶναι πολλές, ἀλλὰ ὅσες θὰ φέρῃ ἀκόμα θάνατον ἀναμφισβήτητα τεράστιους. Γιὰτὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἐννοηθῇ καλά, Ὁ Φεμινισμὸς δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὶς ὠρισμένες διεκδικήσεις τῆς γυναίκας μέσα στὴ σημερινὴ κοινωνία. Ὁ Φεμινισμὸς στὴν οὐσίαν του εἶναι μιὰν ἀνακατάταξιν τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα καὶ ἔτσι θάῃ ἀποτέλεσμα μιὰ κολοσσιαία πρόοδος σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἀπὸ τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο ὡς νὰ προδικάσῃ κανεὶς ποιὲς θὰ εἶναι οἱ μεταβολὲς ποὺ θὰ φέρῃ, ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις· γιὰτὶ ἡ πρόγνωση ὅσον ἀφορᾷ κοινωνικὰ φαινόμενα καθολικῆς μάλιστα σπουδαιότητος εἶναι καθαρὴ προχειρολογία.

* *

Ἄλλὰ δὲν πρόκειται σήμερα νὰ μελετήσω τὸ φεμινισμὸν σὰν παγκόσμιον φαινόμενον. Ἡ πρόθεσίς μου εἶναι νὰ ἐξετάσω ποιά εἶναι ἡ θέση του στὴν Ἑλλάδα. Ποιά τὰ προβλήματα ποὺ μᾶς παρουσιάζονται σήμερα καὶ τὶ εἶδους λύσεις προβάλλει γι' αὐτὰ ὁ Φεμινισμὸς.

Στὴν ἀνασκόπησίν μου αὐτὴ ἀντὶ νὰ ζητήσω ἰδε-

1) Διάλεξις ποὺ ἔγινε στὶς 19 Μαρτίου 1924 στὴν αἴθουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὡδείου.

αλιστικές εξηγήσεις στα φαινόμενα που μας αφορούν, θά προσπαθήσω να τ' αντικρύσω όσο το δυνατόν αντικειμενικά, γιατί νομίζω πως η πραγματικότητα, πρέπει να πέρνεται σαν κάτι που πλάθεται, μορφώνεται, τελειοποιείται.

Πριν όμως αρχίσω, θά κάνω μιὰ βασική παρατήρηση: Ότι όπως σ' όλες τις χώρες, τουλάχιστο της Ευρώπης, τα κοινωνικά προβλήματα δεν διαφέρουν στην ουσία τους μὰ μόνο στη μορφή με την οποία εμφανίζονται, έτσι και τα Έλληνικά φεμινιστικά προβλήματα διαφέρουν από τα ανάλογα που παρουσιάστηκαν στις λοιπές χώρες μόνο μορφολογικά.

Βέβαια για να μπορέση ή γυναίκα να δόση στην κοινωνία ότι ή ιδιαίτερη ύψη του διανοητικού και ψυχικού της κόσμου περιλαμβάνει ή πρώτη βάση είναι ή τέλεια ανάπτυξη της ατομικότητάς της.

Κάθε κοινωνία, σε μιάν όρισμένη χρονική περίοδο, διαθέτει και όρισμένα στοιχεία πολιτισμού για την ανάπτυξη των ατόμων της. Και επειδή ως χτες ακόμα άτομα θεωρούνταν μόνο οι άντρες και γι' αυτούς διαθέτονταν, σχεδόν αποκλειστικά τα στοιχεία αυτά, το πρώτο μέλημα της γυναίκας γενικά και της Έλληνίδας ειδικότερα, είναι να θέση στη διάθεσή της όσα στοιχεία πολιτισμού διαθέτει ο άντρας και αντίει απ' αυτά τα δικαιώματά του. Γιατί ο άντρας ως τώρα φρόντισε για τη γυναίκα τόσο μόνο, της φάνηκε γενικά χρήσιμος τόσο μόνο, όσο χρειαζότανε για ν' αυξάνη τη δική του ευτυχία.

Γι' αυτό οι πρώτες διεκδικήσεις της γυναίκας γενικά και της Έλληνίδας ιδιαίτερα μπορούν να συνοψιστούν στην *ισότητα των δικαιωμάτων για τα δύο γένη*.

Τα προβλήματα που δημιουργούνται ανάλογα μπορούν να διαιρεθούν σε δυο κύκλους σύμφωνα με τις κεφαλαιώδεις εκδηλώσεις της σημερινής ζωής, σε προβλήματα που ανάγονται στην *οικογενειακή ζωή* και σε προβλήματα που περιλαμβάνονται στη *δημόσια ζωή των ατόμων*. Έξ άλλου επειδή όλα παρουσιάζονται σε δυο απόψεις *τη νομική και τη κοινωνική*, θά προσπαθήσω να τα εξετάσω και υπό τις δυο αυτές απόψεις.

* *

Δεν πρόκειται Κυρίες και Κύριοι να αναφέρω λεπτομερειακά όλες τις ανισότητες των Έλληνικών νόμων που αφορούν τη γυναίκα μέσα στην οικογένεια. Γενικά όμως μπορούμε να πούμε πως και οι ιδιαίτεροι προστατευτικοί θεσμοί της γυναίκας μέσα στο οικογενειακό δίκαιο, που τους παρουσιάζουν συνήθως σαν δείγματα της ιδιαίτερης φροντίδας του άντρός για τη γυναίκα, και αυτοί ακόμα αγνόησαν κάθε της προσωπικότητα και την εξομοίωσαν με τα ανήλικα.

Κι' ας δούμε ποιὰ είχε ή θέση της γυναίκας σύμφωνα με τη νομοθεσία μας, τουλάχιστον όσον αφορά τη λειτουργία που ή σημερινή κοινωνία διακηρύττει πως σέβεται εξαιρετικά. *Ποιά είναι ή νομική θέση της γυναίκας μητέρας*; Μειωμένη απέναντι των παιδιών, ταπεινή συγκριτικά με τη θέση του άντρός; έφ' όσον ισχύει ακόμα ή πατρική εξουσία, υπόλοιπον άλλων καιρών, άλλης αντίληψης δικαίου, συγχρονισμένης εντελώς τότε με τη πατριαρχική σύνθεση της οικογένειας, όπως είχε δημιουργηθή ανάλογα με τις τότε οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Η μητέρα έτσι μέσα στην οικογένεια δεν ποσει νάχη άλλη θέληση από τη θέληση του πατέρα για τα παιδιά της. Και όλοι οι διθυραμβικοί ύμνοι στη σπουδαιότητα του κοινωνικού ρόλου της μητέρας, μένουν μόνο ωραία λόγια, που ανταποκρίνονται σε κάποιες εσωψυχες ποιητικές διαθέσεις, αν δεν καλύπτουν με πονηρία τη νομική πραγματικότητα, που περιορίζει

το ρόλο της μητέρας στη λειτουργία μιὰς παιδοποιητικής μηχανής.

Ίσως βέβαια ή άποψη αυτή ν' ανταποκρίνεται πληρέστερα προς την ιδεολογία εκείνη που θέλει την αριθμητική αύξηση του ανθρώπινου γένους άδιαφορώντας για την ποιότητά του, για τον μακρυνότερο λόγο ότι της χρειάζεται να ναι πάντα έτοιμο το έμψυχο υλικό των πολεμών.

Ίσως ακόμα θά μπορούσε κανείς ν' αντείπει πως ή δύναμη του νόμου εξουδετερώνεται από τη δύναμη των πραγμάτων έφ' όσον ο νόμος δεν συγχρονίζεται πια μ' αυτά. Κι' αυτό ισχύει βέβαια για τις οικογένειες που στέκονται σε έπιπεδο διανοητικό και πρό πάντων ήθικό, άνώτερο σχετικά με το πλήθος.

Μά ο νόμος έχει αναμφοισβήτητα *διακανονιστική* δύναμη ως προς τα ήθη και μ' αυτή του την ιδιότητα ή γίνεται φορέας προόδου ή ή βάση της στασιμότητας.

Άλλ' αν στο τέλος τα πράγματα συμβιβάζονται όπως δήποτε στις όμαλες οικογενειακές συνθήκες, τί γίνεται στη περίπτωση του διαζυγίου;

Η μητέρα ανεξάρτητα από τις ανισότητες του νόμου που θά εξετάσωμε σ' άλλο σημείο, βρίσκεται εξαιρετικά μειωμένη ως προς τον άντρα χωρίς στην ατέλειωτη διαδικασία που διαιωνίζει τη διαχείριση της τυχόν περιουσίας της από τον άντρα και στις κοινωνικές προλήψεις που επηρεάζουν το δικαστή και όσα σημεία ακόμα έχει σύμφωνα με το νόμο έλευθερία για να κρίνη.

Ποιά είναι ακόμα ή νομική θέση της γυναίκας μητέρας έξω του γάμου, της μητέρας του φυσικού παιδιού; Η έξωγαμη μητέρα έχει *μονάχη αυτή* τις υποχρεώσεις που θάπρεπε να βαραινουν τους δυο γεννήτορες. Μονάχα αυτή είναι υποχρεωμένη ν' αναθρέψη το παιδί του κοινού σφάλματος; γιατί ο ποινικός νόμος τιμωρεί ειδικά την εγκατάλειψη ενώ ο πατέρας, πατέρας συχνότατα και νομίμων παιδιών, περιφέρεται ανενόχλητος χωρίς καμιά νομική υποχρέωση και ρίχνει τις περισσότερες φορές, πρώτος αυτός στη μητέρα του παιδιού του, τη πέτρα του κοινού αναθέματος. Και μπροστά στα μάτια μας ξετυλίγεται σπαρταριστά ή ανθρώπινη δυστυχία με την εγκατάλειψη τόσων παιδιών.

Όμως πρέπει να το νοιώσωμε καλά—και είναι καθήκον φεμινιστικής κίνησης και στον τόπο μας ο διαφωτισμός της κοινής γνώμης και στο σημείο αυτό—πως έφόσον δεν δίνεται ή ελάχιστη όφειλόμενη δικαιοσύνη από τους νόμους στην έξωγαμη μητέρα, στο ανεύθυνο παιδί, με τη καθιέρωση ίσων υποχρεώσεων και για τον πατέρα, ή ίδια άθλιότητα θά διαιωνίζεται. Η μητέρα θά εγκαταλείπει το παιδί της όπως ο πατέρας.

Ο κόσμος, Κύριοι και Κυρίες, δεν περιλαμβάνει τόσους πολλούς ήθικούς ήρωες; αλλά πνίγεται από την άγωνία χιλιάδων δυστυχισμένων πλάσμάτων που είναι θύματα των εκάστοτε κοινωνικών καθεστώτων.

* *

Άλλά όπως και πριν ανέφερα, το οικογενειακό μας δίκαιο ενώ άρνήθηκε στη γυναίκα κάθε ιδιότητα υπεύθυνου πλάσματος τόσο για την οικονομική διαχείριση της κοινής περιουσίας, μέσα στο γάμο, όσο και για την άπλη διεύθυνση του σπιτιού της, της καταλογίζει αντίθετα άπόλυτην ευθύνη στο ζήτημα της οικογενειακής ήθικης. Και ως έλθωμε στο λεπτότατο αυτό, μα εντελώς κεφαλαίωδες ζήτημα.

Η σημερινή μορφή της οικογένειας που στηρίζεται στη μονογαμία είναι ή αυτή σ' όλο τον κόσμο με παραλλαγές μορφής μόνο. Λοιπόν, έφ' όσον ή οικογένεια θεωρείται αναγκαίος κοινωνικός θεσμός και έφ' όσον ή διατήρησή του επιβάλλει υποχρεώσεις ήθικης φύσεως στα δυο συμβαλλόμενα μέρη, οι υποχρεώσεις αυτές πρέπει να είναι όμοιες. Η ση-

μερινή άνιση αντίληψη που αποκρυσταλλώνεται στις διατάξεις του περι διαζυγίου νόμου—όσες αφοροῦν την άθέτηση στη συζυγική πίστη—έχει τη πρώτη άρχή της στη κατίσχυση της ύλικής βίας, είτε έμφανίζεται με τη μορφή της άπλης σωματικής δύναμης είτε με τη σκληρότερη άκόμα της οικονομική: έξάρτησης.

Άλλ' αν η ανθρωπότητα σήμερα, ύστερ' από άγώνες αιώνων, κατέληξε να πιστεύη ότι πολιτισμός σημαίνει επικράτηση όλων των άξιων όσες περιέχονται στην έννοια του ανθρωπισμού ενάντια στην ύλική βία, τότε όποιος έχει τη πίστη αυτή, θα όμολογήση πως η επικράτηση του ανθρωπισμού πρέπει να είναι γενική και όμοιόμορφη σ' όλα τα στάδια και όδλες τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης ζωής.

Αυτή είναι στις γενικές της γραμμές η νομική θέση της γυναίκας μητέρας και της γυναίκας συζύγου. Γι' αυτό και τα αντίστοιχα αίτήματα του Φεμινισμού είναι :

α') *Ίσα δικαιώματα των δύο γονέων ως προς τα παιδιά.*

β') *Καθιέρωση της νομικής εθύνης του πατέρα για την ανατροφή του έξώγαμου παιδιού.*

γ') *Ένιαία ήθική γι' άμφοτέρους τους συζύγους.*

Κύριοι και Κυρίες. Η νομική θέση των προσώπων σε ώρισμένες ιστορικές στιγμές είναι το άτύγασμα των κοινωνικών όρων της ύπάρξης τους. Και για τη γυναίκα και ιδιαίτερα την Έλληνίδα, η νομική αυτή ανισοτέλεια που είδαμεν, είναι η φυσική συνέπεια της κοινωνικής της ύποτέλειας. Κάτω από τις ώραιες άπριοριστικές έξηγήσεις του φαινομένου αυτού που δίνουμε συνήθως, *μια σκληρή άλήθεια ύπάρχει.* Η Έλληνίδα ήταν ως τώρα από το λίκνο της ως τον τάφο της ένα κατ' έξοχήν έτεροσυντήρητο πλάσμα. Δέν ήταν οικονομική μονάδα ήταν *οικονομικό βάρος.* Ήταν το άμείλιχτο δημόσιο χρέος της Έλληνικής οικογένειας. Την διέτρεφαν και αν άκόμα γερονύσε άνύπαντρη, ο πατέρας ο άδερφός και κάποτε και ο θεός ή ο γαμπρός. Τη προοίχιζαν πάλι τα ίδια πρόσωπα με μύοιες στερήσεις της δικής τους ζωής, δουλεύοντας σκληρά όλόκληρα τα νειάτα τους για να τη παντρέψουν όπως πρέπει. Άχίαια κι' αν δυστυχούσε στο γάμο της ή χήρευε και δέν είχε περιουσία, γύριζε πάλι στους ίδιους γονείς ή συγγενείς κι' αυτοί πάλι θάπρεπε να τη ζήσουν, με το δικό τους μόχθο με τη δική τους θυσία. Άλλ' από τις συστηματικές αυτές θυσίες που για να είναι πατροπαράδοτες δέν ήταν λιγώτερο βαριές, σχηματίζεται ο σιδερένιος κλοιός της σκλαβιάς της γυναίκας, μέσα στον όποιο αυτή η ανθρώπινη άξία της μηδενίζεται. Γι' αυτό όταν γεννιέται στον τόπο μας κορίτσι το βλαστημούν και οι γονείς και οι συγγενείς και οι ξένοι!

Δέν γεννιέται άνθρωπος. *Γεννιέται ένα χρέος!*

Άλλά τί έφταιγεν η Έλληνίδα γυναίκα, αν οι κοινωνικές συνθήκες που την κατεδίκάζαν στον ταρσιστισμό, δημιουρηγοῦσαν την αντίληψη πως είναι βάρος, αντίληψη που για να την άρτινάξη η γυναίκα δέν θ' άκούσε όλόκληρη ζωή βασανισμένη, μέσα στο σπίτι του πατέρα, του άδερφού, του άντρα ή του δικού της άκόμα παιδιού; Και η αντίληψη αυτή που δικαιολογιόταν για ένα μέρος μονάχα της κοινωνίας μας, την άστική τάξη, βάραινε άμείλιχτα και σκληρότερα άκόμα όλη τη μεγάλη μάζα των λοιπών γυναικών της χώρας μας από τις εργάτριες ως τις χωριάτισες και ως τις λαϊκές νοικοκυράδες, που από τη πειό τρυφερή ηλικία άγωνίζονται καταθλιπτικώτερο άκόμα άγώνα από κείνον που έχει ο άντρας.

Με την έγργασία του κοριτσιού τη παραγωγική, η ανισότητα στην οικογένεια άσφαλώς θα μειωθή και θα λείψη όταν η γυναίκα άποχτώντας την οικονομική της ανεξαρτησία και φθάνοντας σε ένα δια-

νοητικό και ήθικό επίπεδο ανώτερο, θά θεωρηῖ ἀνά-
ξιό της νά ἀγοράζεται γιά τή προΐκα της ἢ νά που-
λιέται γιά τὸ χρῆμα. Ὄταν ἀποχτήση συνείδηση τοῦ
ἑαυτοῦ της καὶ τῶν ὑποχρεώσεων πού ἔχει σάν
κοινωνικό ἄτομο.

Γιὰ τὸ χρειάζεται μόρφωση, διανοητική καὶ ἠθική,
αὐτὴ πού ναι ἡ βάση γιά τή δημιουργία ἀληθινῶν
χαρακτήρων. Μὰ ἐξ ἄλλου οὔτε ἡ διανοητική οὔτε
καὶ ἡ ἠθική μόρφωση ὅπως ἐννοοῦνται σήμερον συγ-
χωνευμένες μέσα στήν ἐννοια τῆς **κοινωνικότητας**
μποροῦν ν' ἀναπτυχθοῦν μέσα στή σημερινή Ἑλλη-
νική οἰκογένεια πού βασίζεται στήν ἀνισότητα.

Μόνον ἡ ἰσότητα σάν μὴ στήν οἰκογένεια θά
δόσῃ τὸ καίριο πλῆγμα κατὰ τοῦ ἀτομικισμοῦ. Καὶ
θᾶταν τὸ μεγαλείτερον ἴσως εὐεργέτημα πού μποροῦσε
νά γίνη στὸν Ἑλληνικὸ λαό, τὸ στενὰ ἀτομικιστικὸ
καὶ ἐγωϊστικὰ ἀδιάφορο γιά κάθε δημοτικὴν ἐνέργεια
καὶ δράση, τὰ σπουδαιότερα δηλαδὴ γνωρίσματα τοῦ
κοινωνικοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα στήν οἰκογένεια διαμορφωμένη σὲ μιὰ μι-
κρὴ κοινωνική κοινότητα, ὅπου καθένας θά νοιώθῃ
πὼς τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας τελειώνουν ἐκεῖ
πού ἀρχίζει ἡ περιοχὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ διπλανοῦ
του, θά πάσῃ ὁ νεοέλληνας τὴν ἀληθινὴν κοινωνικὴν
ἀνατροπὴν, θά αἰσθανθῇ τὴν ἐννοια τῆς ἀλληλεγγύης
ὄχι στή στενότητὴ τῆς ἐκφραση, ὄχι σάν τὴν οἰκογε-
νειακὸν δεσμόν πού διατηροῖται ἀπὸ ὑποχρέωση, μὰ σάν
αὐθόρμητη ὑπαταγὴ τῶν ἀτομικῶν θελήσεων, στή
συνισταμένη τῶν θελήσεων αὐτῶν, στή γενικὴ θέληση.

Σὲ μιὰ τέτοια οἰκογένεια μονάχα, ὅπου ὁ καθένας
σέβεται ἀπόλυτα καὶ θεωρεῖ σάν ἱερά τὰ δικαιώματα
τοῦ ἄλλου, ὅπου ὑπάρχει ἰσοροπία στὰ δικαιώματα,
καὶ τίς ὑποχρεώσεις, μπορεῖ νά μᾶθῃ καθένας πὼς ἡ
ἀτομικὴ ἐλευθερία πρέπει νά περιορίζεται ἀπὸ τὴ κοι-
νωνικὴ ἰδιότητα τοῦ ἀτόμου καί, πὼς κάθε ἄλλη
ἀντίληψη τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας πρέπει νά θεωρεῖ-
ται **ἀνήθικη καὶ κινική** ἐφόσον φέρνει σὲ κίνδυνον
τὴ γενικὴ ἐλευθερία.

Ἡ ἰσότητα στήν οἰκογένεια θά ἔσῃ ἀποτέλεσμα
τὴν ἀπλότητα καὶ εἰλικόινεια τῶν τρόπων, τὸ στολίδι
αὐτὸ τῶν ἀληθινῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων. Ὅλες οἱ
ταπεινὲς μικροπνηρίες, οἱ ψευτιές, ἀπὸ τίς πειδ ἄκα-
κε, ὡς τίς πειδ σπουδαῖες, πού ἐξευτελίζουν ἐκείνον
πού τίς λέει καὶ στὰ ἴδια του μάτια, ὅλες αὐτὲς οἱ
ἀθλιότητες, ἔχουν κοινὴ πηγὴ τὴν ἀνισότητα στήν οἰ-
κογένεια! Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὅλα μεταφέρονται στή κοινο-
νικὴ ζωὴ.

Ἡ ἀδιαφορία τοῦ Ἑλληνα γιά τὴν κοινωνικὴν
ἠθικὴν, ἐκεῖ ἔχει τὴν ἀρχὴν της. Ἡ οἰκογένεια δὲν τοῦ
δίνει τὰ στοιχεῖα παρὰ γιά μιὰ στενότητὴ καὶ ἀνιση
ἀντίληψη τῆς οἰκογενειακῆς ἠθικῆς.

(Ἀκολουθεῖ)

ΜΑΡΙΑ ΣΒΩΛΟΥ